

УДК 616-036.86:614.253.2-055:378.147

ІНКЛЮЗИВНИЙ ТУРИЗМ ЯК ВИД РЕАБІЛІТАЦІЇ: НАКОВЕ ОБГРУНТУВАННЯ ТА ПЕРШІ КРОКИ НА ШЛЯХУ ВТІЛЕННЯ У ЖИТТЯ

В. В. Лепський², Л. Ю. Науменко¹, І. С. Борисова¹, В. М. Березовський¹,
С. В. Макаренко²

¹ ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України», кафедра медико-соціальної експертизи і реабілітації ФПО (зав. каф. – проф. Л. Ю. Науменко)

² КЗ «Черкаський обласний центр медико-соціальної експертизи ЧОР», м. Черкаси (головний лікар – к. мед. н. В. В. Лепський)

Сьогодні в Україні триває процес переходу від медичної до соціальної моделі інвалідності, коли вислів «усі різні, але всі рівні» означає, що в державі змінилось ставлення до людей з інвалідністю, які прагнуть інтегруватись у суспільство. В державі на початку 2016 року кількість осіб з інвалідністю становить 2,74 млн. осіб [4, 5]. Саме на шляху до «соціальної моделі інвалідності» Україна в 2009 році ратифікувала Конвенцію ООН по правах інвалідів, а Факультативний протокол набрав чинності в 2010 році [1, 4]. На етапі реформування галузі охорони здоров'я України, розвиток та становлення реабілітаційної допомоги хворим та людям з інвалідністю набуває особливої актуальності. Чисельність інвалідів серед учасників та постраждалих унаслідок АТО – зазвичай людей молодого, працездатного віку – на жаль, прогресивно збільшується. Вони особливо потребують кваліфікованої реабілітаційної допомоги, як психологічної, так і соціальної – тих видів реабілітації, які в нашій державі не мають чіткої структури і знаходяться на етапі формування. У зв'язку з цим розробка та впровадження нових дієвих видів реабілітації, які відповідають сучасним тенденціям розвитку суспільства, дадуть змогу забезпечити розбудову єдиної державної

системи медико-соціального захисту для збереження фізичного і психологічного здоров'я населення в Україні, в тому числі людей з інвалідністю.

27–29 жовтня 2016 року відбувся I Міжнародний науково-практичний симпозиум «Актуальні проблеми впровадження інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму в Україні» в м. Умань на базі Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини.

Цій події передувало створення Асоціації «Інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму», ініціаторами і засновниками якого були КЗ «Черкаський обласний центр медико-соціальної експертизи Черкаської обласної ради», Національний історико-культурний заповідник «Чигирин», Шевченківський Національний заповідник м. Канів, Національний дендрологічний парк «Софіївка», Громадська спілка «Всеукраїнське науково-практичне об'єднання Інклюзивного туризму інвалідів і чорнобильців України», Благодійний фонд «Підтримка програм соціального захисту осіб, постраждалих від аварії на ЧАЕС та інвалідів» та Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини.

Лепський Владлен Володимирович, канд. мед. наук,
заслужений лікар України,
головний лікар-головний експерт КЗ «Черкаський
обласний центр медико-соціальної експертизи ЧОР»

В. В. Лепський розповів про рішення Черкаської обласної ради від 26.06.2012 № 16-4/VI «Програма розвитку туризму в Черкаській області на 2012–2020 роки», в якому враховані пропозиції громадських організацій інвалідів і чорнобильців

області про необхідність створення «Всеукраїнського Центру реабілітації інвалідів, чорнобильців та ветеранів». Виконання даної програми забезпечить у Черкаській області надання таких видів реабілітації: соціальна, фізична, фізкультурно-спор-

тивна, психолого-педагогічна, психологічна. Також вперше в Україні будуть започатковані особливі види реабілітації – інклюзивний туризм та його окремі складники.

Важливість обговорення теми «інклюзивного туризму» засвідчили велика кількість зацікавлених присутніх, у тому числі представники адміністративних та державних закладів Черкаської області.

Захід офіційно відкрила заступник міського голови м. Умань **Плотнікова Любов Павлівна**, яка наголосила на тому, що соціальний захист незахищених верств населення регіону – на особливому контролі органів влади міста. Тому питання щодо впровадження нових видів реабілітації для людей з інвалідністю та учасників АТО викликає зацікавленість у суспільстві та обґрунтовує необхідність проведення відкритого обговорення проблеми «інклюзивного туризму» як виду реабілітації.

Модератор заходу – Качанова Л. П. – т. в. о. начальника управління Держпродспоживслужби в м. Умань

Привітання учасників симпозіуму. Ректор Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, заслужений працівник освіти, професор, доктор педагогічних наук Безлюдний Олександр Іванович.

Від імені академіка НАПН України, д. тех. н., професора Таланчука П. М. з привітальним словом виступала завідувач кафедри менеджменту та туризму Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», доцент Н. В. Білосова

Рассказова О. І. – професор, доктор педагогічних наук, завідувач кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки Харківської гуманітарно-педагогічної академії

У своєму виступі професор Рассказова О. І. розкрила тему інклюзивного суспільства в Україні як результат розвитку ідеї соціального виховання дітей з інвалідністю.

За даними світової статистики сьогодні у світі близько 15 % осіб з обмеженими можливостями, в країнах Європи інваліди становлять від 22 до 31 % населення, в США – 54 млн. (17 % населення держави) інвалідів [3, 11]. Відомо, що у зв'язку з певними перешкодами інваліди подорожують менш активно. В той же час, мандрівки людей з інвалідністю складають 7–8 % у всьому світі, 11 % усіх туристичних поїздок в Європі; 11 % внутрішнього туризму США та Австралії – це туризм людей з особливими потребами. При цьому, найбільш активно подорожують інваліди Великобританії (37 %) та Німеччини – 53 % [12, 13]. Дослідження на пострадянському просторі (Казахстан, 2016 р., Білорусь, 2014 р., ЦІТН, 2014 р.), свідчать, що близько 30 % людей з інвалідністю займаються бізнесом, беруть участь у політиці. Ще близько 30 % – це люди, які належать до категорії середнього класу і вони могли б подорожувати, коли б їм створили відповідні умови. В Україні, за статистичними даними, 5,8 % населення країни – люди з інвалідністю, а це кожний 18-й громадянин держави, з них близько 170 тисяч – діти [6]. Близько половини інвалідів – це люди з обмеженими можливостями пересування («візочники») – молоді люди віком до 40 років. Часто вони займають активну життєву позицію, освоюють нові професії. Експерти припускають, що попит на ринку туризму, доступного для всіх, буде рости і в нашій державі уже найближчими роками. Нажаль, сьогодні практично немає вітчизняних досліджень із питання щодо вивчення потреб людей з інвалідністю

в Україні в інклюзивному туризмі або ємності даного сектора ринку. Інформація про доступне в туризмі для людей з обмеженими можливостями українською мовою практично відсутня.

Через наявність проблем зі здоров'ям особи з інвалідністю потребують вжиття з боку державних та громадських інституцій спеціальних заходів, спрямованих на забезпечення їх повної та повноцінної участі в житті соціуму на рівні з іншими. Одним із заходів реабілітації людей з інвалідністю може бути використаний туризм. Саме тому сьогодні у системі світового туристичного розвитку особливе і значне місце відводиться «інклюзивному туризму», як частині соціального туризму, який в Україні донині практично не розвинений.

«Доступний туризм» або, як його часто називають, – туризм для всіх, «інклюзивний туризм», «безбар'єрний туризм», «паратуризм» – різноманітні терміни, що пояснюють концепцію створення єдиного доступного простору для людей з інвалідністю через опанування динамічно сегмента туристського ринку світу. Значення термінів, які визначають, що таке туризм для людей з інвалідністю, більше 20 років є предметом наукових дискусій [9, 14]. Саме термін «туризм, доступний для всіх» (tourismforall) сьогодні є терміном, що закріплений у міжнародних нормативно-правових актах. У 1991 році Генеральна асамблея ЮНВТО прийняла резолюцію під назвою «Створення можливостей для туризму людям з обмеженими можливостями в дев'яності роки» (Creating Tourism Opportunities for Handicapped People in the Nineties), текст якої був у подальшому поновлений у 2005 році в Дакарі (Сенегал) і був названий «Туризм, доступний для всіх» [Резолюція A/RES/492(XVI)/10]. У Декларації щодо спрощення туристичних подорожей, прийня-

тої на 18-й сесії Генеральної асамблеї в Астані, ЮНВТО закликає держави-члени зробити свої туристичні об'єкти та установи доступними для людей з інвалідністю та публікувати чітку і детальну інформацію про існуючі служби прийому для людей з обмеженими фізичними можливостями та про проблеми, з якими вони можуть зіткнутися під час подорожі [8, 12].

У світі «соціальний туризм» – це подорожі, що субсидуються із джерел позабюджетного фінансування та за рахунок коштів, що виділяються з державного бюджету на соціальні потреби [2, 13].

Дана концепція реалізована на практиці у багатьох високорозвинених країнах світу, серед яких Швейцарія, Німеччина, Франція, активно розвивається соціальний інклюзивний туризм і в Росії. Перспективу розвитку туризму в Україні для інвалідів відображає визначення: «Інклюзивний туризм» (фр. – містить у собі, лат. Include –включаю) – турпродукт, який передбачає доступність цього виду відпочинку для всіх, включаючи пристосування інфраструктури туристичних центрів і об'єктів туристичної індустрії до різних потреб людей, у тому числі інвалідів; літніх, їхніх опікунів та членів сімей з маленькими дітьми.

Важливо, що даний термін містить одночасне транспортне обслуговування, харчування, розміщення та інші туристичні послуги за принципом «allinclusive». Лише за таких умов туризм може стати доступним для інвалідів у нашій країні. «Інклюзивний туризм» для осіб з інвалідністю – це сучасний вид туризму, який дасть змогу включити в туристичну діяльність будь-яку людину, незалежно від її фізичних можливостей, з урахуванням особливостей її фізично-психологічного стану і розглядається він насамперед як потужний засіб активної реабілітації. У зв'язку з цим у березні поточного року на розгляд Верховної Ради за ініціативою народних депутатів Томенка М. В., Артеменка А. В. та Романової А. А. був внесений законопроект № 4271 «Про розвиток в Україні інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму».

З точки зору і лікарів, і соціальних працівників можливості туризму як виду реабілітації досить

великі. Це і:

- реалізує рухову активність, яка підвищує психічну та психічну стійкість організму;
- здійснює терапію і профілактику психосоматичних захворювань;
- допомагає встановлювати соціальні контакти та дає можливість виконувати різні соціальні ролі;
- виконує інтегративні функції та повертає людей з інвалідністю в суспільство;
- володіючи рисою «екологічності» покращує психоемоційний настрій;
- здійснює інтелектуальну, виховну та пристосувальну дію на людину з інвалідністю.

Процес соціального «Інклюзивного туризму» для людей з інвалідністю і без вад – процес взаємовигідний.

Усі люди потребують спілкування, підтримки. Часто саме людина з інвалідністю своїм прагненням до життя, волею, може надихнути здорову людину до кращого сприйняття та осмисленого прожиття кожної хвилини життя.

З іншого боку, спілкування здорових та людей з інвалідністю у процесі реалізації «Інклюзивного туризму» як соціального та психологічного виду реабілітації надасть особі з інвалідністю змогу змінити соціальну роль у суспільстві, оволодіти технологіями ефективного функціонування в різних умовах перебування, соціально активізуватись у процесі туристичних заходів, трансформувати свій світогляд, розвинути здатність до самообслуговування та організовувати свій побут в умовах навколишнього середовища, оволодіти новими знаннями, уміннями та навичками.

Отже, «Інклюзивний туризм» може стати унікальним явищем для реабілітації осіб з інвалідністю, включаючи в себе як пізнавальний процес, так і можливість повноцінної соціалізації.

Дуже важливо, щоб «інклюзивний туризм» як вид реабілітації був віднесений у нашій державі до «соціального або медичного туризму» та кваліфікувався як подорожі, що субсидовані державою з коштів, які виділяються на соціальні потреби людей з інвалідністю.

Макаренко С. В. – головний позаштатний спеціаліст з медико-соціальної реабілітації інвалідів Управління охорони здоров'я Черкаської ОДА, заступник головного лікаря КЗ «ЧОЦ МСЕ ЧОР»

Макаренко С. В. наголосила на потребах особливої категорії людей з інвалідністю – учасників та постраждалих в АТО. За її думкою, «Інклюзивний туризм» може стати для таких людей потужним засобом реабілітації, де реалізується можливість оздоровлення, спілкування з людьми, ліквідації певних психологічних бар'єрів, отримання психологічного задоволення від праці. Туризм – вид реабілітації, який може реально допомогти учасникам та постраждалим в АТО відновитись, покращити психологічне самопочуття, перестати зосереджуватися на своїх соматичних відчуттях, вийти з важкої стресової ситуації, відчувати себе активним,

потрібним людям та суспільству в нових для них умовах мирного життя. Для реалізації поставлених цілей щодо впровадження «Інклюзивного туризму» в Черкаській області та на Україні, фахівці КЗ «Черкаський обласний центр медико-соціальної експертизи ЧОР» за участю інших зацікавлених сторін упродовж 2015–2016 років зареєстрували 22 авторських права щодо впровадження різних видів інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму: лікувально-оздоровчого, екологічного, сільського, сімейного, культурно-пізнавального, адаптивного тощо.

Борисова Інна Станіславівна – доцент кафедри медико-соціальної експертизи та реабілітації ФПО ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України», кандидат медичних наук з доповіддю: «Інклюзивний туризм, як вид реабілітації : сучасні потреби людей з інвалідністю»

У своїй доповіді Борисова І. С. доповіла результати одного з перших в Україні досліджень, що стосувалися потреб людей з інвалідністю в тих чи інших видах реабілітації, в тому числі вивченню реабілітаційного потенціалу туризму. В дослідженні брали участь близько 3 тис. осіб з інвалідністю. Результатами дослідження доведено, що особи з інвалідністю, в переважній більшості, бажають активно займатися різними видами туризму та значною мірою зацікавлені щодо впровадження саме засад «інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму» як одного з активних видів реабілітації. Важливо, що більшість з них вважають за необхідне включення такого виду реабілітації до індивідуальної програми реабілітації (ІПР).

Висновки щодо доцільності включення «Інклюзивного туризму» до ІПР інваліда надали член-кореспондент НАПН України, директор Інституту спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України, професор, доктор пед. наук В. В. Засенко та директор ДУ «Український державний науково-дослідний інститут медико-соціальних проблем інвалідності МОЗ України» заслужений лікар України, професор А. В. Іпатов.

Отже, сьогодні в Україні гостро постає питання реабілітації людей з інвалідністю та особливих категорій населення держави – учасників та постраждалих в АТО. Основне завдання держави стосовно людини з інвалідністю – надати можливість повного або часткового відновлення здібностей до побутової, суспільної та професійної діяльності [7]. За таких умов «інклюзивний туризм» як вид медичної, соціальної та психологічної реабілітації створює умови для реструктуризації культури суспільства, його правил і норм поведінки, умови для прий-

няття всіх сторін життя й особистих відмінностей та потреб осіб з інвалідністю за рахунок тісних, плідних відносин між здоровими особами та інвалідами в сучасному суспільстві.

Вважаємо, що проведення таких заходів як міжнародний науково-практичний симпозіум «Актуальні проблеми впровадження інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму в Україні» із залученням до обговорення проблем реабілітації в пресі, сприятиме вирішенню в українському суспільстві нагальних проблем людей з інвалідністю.

Література

1. Декларація ООН про права інвалідів (резолюція 3447 Генеральної Асамблеї ООН від 09.12.75).

2. Лигидов Р. М., Кулюшина Н. Е. Возможности государственной поддержки развития социального туризма в Кабардино-Балкарской Республике [Электронный ресурс] / Р. М. Лигидов, Н. Е. Кулюшина // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 1; Режим доступа: www.science-education.ru/121-18486 (Дата обращения: 06.11.2015 г.).

3. Международный день инвалидов [Электронный ресурс] / Сайт ООН. Режим доступа: http://www.un.org/ru/rights/disabilities/background_7.shtml (Дата обращения: 11.11.2015 г.).

4. Национальный доклад о принятых мерах, направленных на осуществление Украиной обязательств в рамках Конвенции о правах инвалидов. – К., – 2015.

5. Основи медико-соціальної експертизи і реабілітації хворих та інвалідів. Ч. I / Л. Ю. Науменко, В. В. Чемирисов [та ін.]. – Дніпропетровськ, 2013. – 327 с.

6. Основні показники інвалідності та діяльності медико-соціальних комісій України за 2015 рік: аналітико-інформаційний довідник / А. В. Іпатов, В. А. Голік [та ін.] // за ред. С. І. Черняка. – Дніпропетровськ: Роял-Принт, 2016. – 162 с.

7. Про реабілітацію інвалідів в Україні: Закон України № 2961 від 06.10.2005 // Урядовий кур'єр («Орієнтир»). – 2005. – 2 листопада, № 213.

8. Реабілітація та зайнятість інвалідів (аналітичні матеріали) / Міністерство соціальної політики України/www.mlsp.gov.ua

9. Теория и практика организации инклюзивного туризма в России и за рубежом [Электронный ресурс] / Современные проблемы науки и образования. Режим доступа: <http://www.science-education.ru/121-17354> (Дата обращения: 11.11.2015 г.).

10. Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями (01.06.2005 р. № 900/2005, м. Київ).

11. Accessible Tourism: understanding an evolving aspect of Australian tourism [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.accessibletourism.org/resources/en.pdf>. – Дата доступа: 10.03.2016.

12. Analysis of the needs in the field of Tourism for All [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.euforme.net/css/uk/analysis_needs.pdf. – Дата доступа: 12.03.2016.

13. Darcy S., Dickson T. A Whole-of-Life Approach to Tourism: The Case for Accessible Tourism Experiences / S. Darcy, T. Dickson / Journal of Hospitality and Tourism Management, 2009. – Issue 16 (1), p. 32–44.

14. Inclusive Tourism Marketing Toolkit. Workbook for collecting key information on Accommodation and Resorts [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.keroul.qc.ca/data/pratique-document. – Дата доступа: 15.03.2016.

